

JUDEȚUL SATU MARE ȘI CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU ÎNTRU GUVERNUL ROMÂNIEI ȘI GUVERNELE U.R.S.S., REGATUL UNIT AL MARII BRITANII ȘI S.U.A., SEMNATĂ LA 12 SEPTEMBRIE 1944, LA MOSCOVA

LUCIAN CUCUIET

După întoarcerea armelor, la 23 august 1944, guvernul român a primit de la ambasadorul sovietic de la Cairo, Novikov, confirmarea condițiilor de armistițiu. Desfășurarea rapidă a evenimentelor militare a determinat o modificare a condițiilor din aprilie, trecându-se acum guvernului român sarcina de a întreține armata sovietică și de a plăti reparații de război în valoare de 300 milioane dolari, plătibili în timp de șase ani.

Situația internațională a României după 23 august 1944 a depins decisiv de acordurile secrete încheiate între marii parteneri ai Națiunilor Unite, țările din sud-estul Europei fiind împărțite în sfere de interese prin acorduri interaliate, reînnoite în octombrie 1944, la Moscova și menținute după terminarea conflictului general mondial, apreciază cercetătoarea Elisabeth Barker, într-o lucrare publicată la Londra, în anul 1976.¹

Istoricul Ioan Scurtu consideră că „în urma proclamației regelui din seara zilei de 23 august, armata română n-a opus nici o rezistență trupelor sovietice, care profitând de ocazie, au ocupat întreg teritoriul României, au luat aproape 130 000 de prizonieri, comportându-se ca o forță de ocupație“.²

După ce s-a stabilit negocierea și semnarea armistițiului în U.R.S.S., în data de 4 septembrie 1944, delegația română a sosit la Moscova, dar nu a fost primită decât în ziua de 10 septembrie 1944, când textul convenției era formulat. Din însărcinarea Guvernului și a Înaltului Comandament al României, din delegația română au făcut parte: Lucrețiu Pătrășcanu, general adjutant Dumitru Dămăceanu, prințul Barbu Știrbey, Gheorghe Popp, Ion Cristu și Constantin Vișoianu. Tratatul de armistițiu s-a desfășurat în cadrul a trei întâlniri cu delegația română, în zilele de 10, 11 și 12 septembrie. În condițiile unei „totale neutralități anglo-americane“³, numai reprezentantul guvernului sovietic, ma-

¹ Apud Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, Editura științifică și enciclopedică, 1988, p. 333.

² Ioan Scurtu, *Monarhia în România, 1866—1947*, București, Editura Danubius, 1991, p. 152.

³ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 241.

reșalul Malinowski Rodion, în numele celor trei puteri aliate, a semnat Convenția de Armistițiu, în ziua de 12 septembrie 1944, cu guvernul român, din însărcinarea căruia, actul a fost semnat de către Lucrețiu Pătrășcanu, general adj. D. Dămăceanu, Barbu Știrbey și Gh. Popp.

Textul Convenției de Armistițiu, redactat în limbile română, rusă și engleză, a cuprins un preambul, 20 de articole și o anexă la câteva dintre articole, respectiv la articolele 2, 3, 10, 11, 16 și 18. Delegația română prezentă la Moscova și-a dat seama că „anglo-americanii au jucat un rol șters, că rușii se comportau ca niște stăpâni absoluți”.⁴

Având un caracter mai larg decât o convenție de armistițiu propriu-zisă⁵, textul stabilea ieșirea României din războiul antisovietic și angajarea țării noastre în lupta împotriva Germaniei hitleriste, plata unor însemnate despăgubiri de război, anularea Dictatului de la Viena, stabilirea graniței româno-sovietice din 28 iunie 1940, constituirea Comisiei Aliate de Control ș.a. elemente ce au fost consemnate de către istorici.⁶

Potrivit art. 1 cu începere de la 24 august 1944, ora 4 a.m., România a intrat în război și va duce războiul, alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei „cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie împreună cu serviciile tehnice auxiliare”.⁷ Istoricii au menționat că nu a fost acceptată cererea de a se recunoaște României, statutul de cobeligerant, țara noastră fiind tratată ca un stat învins, inamic.

Prin articolul 2 se stabileau măsuri pentru dezarmarea și internarea forțelor armate ale Germaniei și Ungariei, aflate pe teritoriul României, iar prin articolul 3, guvernul și Înalțul Comandament Român vor asigura forțelor sovietice, celorlalți aliați, înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție. Se vor pune la dispoziție, toate construcțiile și instalațiile românești militare, aeriene și navale, porturi, cheiuri, cazărmi, magazine, mijloace de comunicație etc.

În temeiul art. 5 al convenției s-a menționat că Guvernul român și Înalțul Comandament al României au avut obligația să predea imediat Înalțului Comandament Aliat (sovietic) pentru înapoierea lor în țară, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați, precum și pe toți cetățenii internați în România.

În condițiile art. 8, Guvernul român era constrâns să nu permită exportul sau exproprierea oricărei forme de proprietate, aparținând Germaniei, Ungariei, fără autorizația Înalțului Comandament Aliat (sovietic) și să păstreze aceste bunuri.

Art. 11 din convenție a făcut referiri la pierderile pricinuite Uniunii Sovietice, formulate în textul „prin operațiunile militare desfășurate și pentru ocuparea de către România a teritoriului sovietic”⁸ și la totalul despăgubirilor de război care a fost fixat la 300 milioane de dolari,

⁴ Nicolae Băciu, *Agonia României, 1944—1948*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 152.

⁵ Ștefan Lache, Gh. Țuțui, *România și Conferința de Pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 103.

⁶ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 152, Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 242.

plătibili în șase ani în mărfuri (produse petroliere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime și fluviale etc.).

Prin art. 12, guvernul român era obligat ca în termenele indicate de către Înaltul Comandament (sovietic) să restituie Uniunii Sovietice toate valorile și materialele strămutate de pe teritoriile acestuia în timpul războiului.

În virtutea art. 14, guvernul și Înaltul Comandament Român se obliga să colaboreze cu Înaltul Comandament Aliat (sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război, iar în baza art. 15 se obliga la desființarea organizațiilor de tip fascist.

Tipărirea, importul, răspândirea în țara noastră a publicațiilor, prezentarea spectacolelor de teatru și a filmelor, funcționarea poștei, telefonului vor fi supravegheate de către Comandamentul Aliat (sovietic) potrivit art. 16 din Convenția de Armistițiu.⁹

În conformitate cu art. 17 din Convenție, guvernul român avea dreptul să restabilească administrația civilă pe întreg teritoriu național, cu excepția unei porțiuni de 50—100 km de linia frontului, organele administrative românești, obligându-se să aducă la îndeplinire, instrucțiunile și ordinele Înaltului Comandament Aliat (sovietic).¹⁰

Prin art. 18 se înființa la București o Comisie Aliată de Control, care urma să reglementeze și să controleze executarea prevederilor înscrise în Convenția de Armistițiu, fiind sub conducerea generală și a ordinelor Comandamentului Aliat (sovietic).¹¹

Articolul 19 al Convenției de Armistițiu fixa poziția guvernelor aliate față de Dictatul de la Viena, considerându-l nul și neavenit. Era stabilit că „sunt de acord ca Transilvania să fie restituită României, sub condiția confirmării prin Tratatul de pace și guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte în acest scop la operațiuni militare, conjugate cu România, contra Germaniei și Ungariei”.¹²

Cuprinzând articole cu caracter politic, militar, economic, financiar, administrativ, Convenția de Armistițiu a statuat relațiile României cu cele trei mari puteri aliate, în mod deosebit cu U.R.S.S. În realitate, România era trecută în sfera de interes sovietic, aplicarea Convenției de Armistițiu, fiind îndeplinită de către Comisia Aliată de Control, de fapt o comisie sovietică.

Între guvernul U.R.S.S. și guvernul României s-a încheiat în data de 16 ianuarie 1945, la București, o convenție cu privire la executarea art. 11 din Convenția de Armistițiu. Această convenție stabilea livrările românești către U.R.S.S., în perioada 12 septembrie 1944—12 septembrie 1950, în compensarea daunelor cauzate „de către România Uniunii Sovietice prin operațiunile militare și ocuparea teritoriului sovietic”.¹³ La articolul 1 se preciza că livrările în mărfuri: produse petoliere, cereale,

⁷ Arhivele Statului Satu Mare, fond Prefectura județului Satu Mare, seria Armistițiul, dos. nr. 1/1944, f. 19.

⁸ Ibidem, f. 21.

⁹ Ibidem, f. 22.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, f. 22—23.

¹³ Ibidem, f. 27.

vite, material lemnos, vase maritime și fluviale, diferite mașini, locomotive, vagoane, cisterne și materiale de cale ferată, pentru suma totală de 300 milioane dolari S.U.A. — se vor efectua în părți egale în decurs de șase ani, adică pentru suma de câte 50 milioane dolari anual.

Potrivit art. 7 din această convenție cu privire la executarea art. 11 din Convenția de Armistițiu pentru realizarea, din partea sovietică, a operațiunilor în legătură cu livrările României, guvernul Uniunii Sovietice a înființat la București, o Direcțiune pentru livrările din România. Această instituție s-a bucurat de toate privilegiile diplomatice, de intangibilitatea bunurilor și arhivelor.¹⁴

Prin câteva aspecte documentare, prezentarea aplicării Convenției de Armistițiu în județul Satu Mare constituie un element de interes și cunoaștere.

Ca organe de direcție, informare și control care și-au exercitat atribuțiile privind îndeplinirea Convenției erau: prefectul, Biroul de aplicare a Convenției de Armistițiu, Oficiul județean al bunurilor inamice, Comisia de coordonare județeană, Oficiul economic județean, delegatul județean al Comisariatului General al executării Armistițiului.

Ca organe de execuție erau constituite: Comisia județeană de colectare, Centrele de exploatare militară, Biroul colectări și statistică.

Biroul de aplicare a armistițiului trebuia să aibă în orice moment evidența de detaliu asupra planului cu obligații, stabilit de către prefect și repartitia pe plăși și pe organe colectoare, hotărâtă de către Comisia de Coordonare județeană. Totodată trebuia să cunoască situația colectărilor și a livrărilor, fondurile alocate, cheltuielile efectuate, datoriile restante pe articole ale Convenției de armistițiu, posibilitățile județului pentru toate categoriile de bunuri.

Oficiul județean al bunurilor inamice identifica, inventaria, evalua, conserva bunurile cetățenilor prevăzuți la art. 8 din Convenție, identifica și ținea evidența întreprinderilor cu capital inamic, ținea statistica acestor bunuri pe categorii de cetățeni și pe categorii de bunuri.

Comisia de coordonare județeană înființată în anul 1945, în baza Decretului-Lege nr. 637, publicat în 8 august 1945, urmarea repartizarea sarcinilor pe plăși și supraveghea ca organele de colectare să execute la timp operațiunile în contul Convenției.

Oficiul economic județean, înființat prin Decretul-Lege nr. 403 din 25 mai 1945, ca organ de statistică și documentare asupra situației economice a județului, întocmea situații statistice reale care stăteau la baza hotărârii Comisiei de Coordonare.

Delegatul județean controla desfășurarea colectărilor, organele de statistică care înregistrau datele referitoare la colectări destinația bunurilor, ritmul și stadiul de execuție a Convenției de Armistițiu.

Comisia județeană de colectare, organizată prin Decretul-Lege nr. 404, publicat în 25 mai 1945, executa sarcinile fixate de către Comisia de coordonare județeană.

Centrele de exploatare militară vizau executarea de colectări pentru satisfacerea nevoilor armatei române și ale armatei sovietice. În cadrul art. 10 din Convenția de Armistițiu, aceste centre executau colectări de

¹⁴ Ibidem.

subzistență, lemne, furaje, vite, cereale, etc. iar în cadrul articolelor 11 și 12 din Convenție, executau colectări de cereale, ajutau comisile militare de colectare cai ș.a. Biroul colectări și statistică dirija și controla activitatea pe teren, ținând evidența operațiunilor de executat, precum și evidența statistică a posibilităților teritoriale.

În cadrul fondului arhivistic Prefectura Județului Satu Mare, seria Armistițiul, anii extremi 1944—1949, variate și importante genuri de acte: ordine, rapoarte, instrucțiuni, dări de seamă, procese verbale, tabele, telegrame etc. cuprind date inedite privind repartizările și colectările de animale, cereale, alimente necesare pentru întreținerea armatei sovietice, bunurile trimise în U.R.S.S., măsuri de aplicare a Convenției de Armistițiu, bunurile ridicate fără forme și fără plată de către trupele sovietice din localitățile județului Satu Mare, cheltuielile efectuate pentru executarea armistițiului ș.a. Într-un proces verbal încheiat în data de 28 septembrie 1945 de către Prefectura Județului Satu Mare, se menționa necesitatea de a se repartiza pentru cele 8 plăși din județul Satu Mare (Satu Mare, Ardud, Șomcuta Mare, Copalnic-Mănăstur, Baia Mare, Oaș, Ugocea, Seini), cotele de animale privind îndeplinirea articolelor 10 și 11 din Convenția de Armistițiu în anul 1945.¹⁵ Comisia 24 Cumpărări Cai se adresa Biroului Armistițiu în vederea despăgubirii cetățenilor în urma rechiziționărilor efectuate.¹⁶ În multitudinea de acte privind aprovizionarea trupelor sovietice sunt dispoziții ale Oficiului Economic Județean de aprovizionare și Control către preturile plășilor de a asigura alimentele necesare.¹⁷

Situațiile nominale întocmite privind colectările de bunuri pe localități, ca de pildă Crucișor¹⁸ și pe preturi cu enumerarea localităților, de exemplu, pretura plășii Oaș¹⁹ redau ritmul colectărilor, formele prin care s-au realizat. Într-o situație trimisă Biroului Armistițiu, din data de 18 august 1945, referitoare la localitatea Boinești au fost prezentate bunurile ridicate fără forme de către trupele sovietice în trecere prin comună.²⁰

Într-un proces verbal încheiat de către serviciul financiar al Prefecturii Județului Satu Mare, în data de 17 iunie 1946, se consemna valoarea cheltuielilor efectuate, prin suma de 14 171 616 lei pentru întreținerea Subcomisiei Aliate de Control, în trimestrul I 1946.²¹ Decizia din 20 februarie 1946 se referea la componența Biroului administrativ Satu Mare pentru aplicarea armistițiului²²: Cosma Gheorghe, pretor principal, Cosma Mihai, șef de birou, Mureșan Ioan, subșef, Coman Constanța, cu atribuții privind evidența Convenției de Armistițiu. O dare de seamă elaborată în luna septembrie 1946 arăta numărul de 90 case din județul Satu Mare și 75 de case din orașe, care au fost repartizate pentru desfășurarea colectărilor de animale, cereale, semințe oleaginoase ș.a., în

¹⁵ Idem, dos. nr. 81/1945, f. 16—17.

¹⁶ Idem, dos. nr. 52/1945, f. 112.

¹⁷ Idem, dos. nr. 17/1945, f. 90.

¹⁸ Idem, dos. nr. 23/1945, f. 47.

¹⁹ Idem, dos. nr. 17/1945, f. 94.

²⁰ Idem, dos. nr. 144/1945, f. 74.

²¹ Idem, dos. nr. 3/1946, f. 127.

²² Idem, dos. nr. 5/1946, f. 32.

contul articolelor 10 și 11 din Convenția de Armistițiu. Totodată se indica și numărul de 346 persoane date în judecată pentru nepredarea cotei de lapte, faptă considerată sabotaj.²³

Un tabel²⁴ întocmit de către Primăria municipiului Satu Mare în data de 24 februarie 1946 evidențiază imobilele din proprietatea statului care erau ocupate de către comandamente și autorități sovietice. Cheltuielile pentru executarea Convenției de Armistițiu, acelea privind plata muncitorilor rechiziționați pentru armata sovietică, pentru amenajarea poștei militare sovietice, cheltuielile avute în legătură cu repatrierea cetățenilor din Basarabia, considerați sovietici²⁵ și situațiile de cheltuieli din fonduri proprii și din fonduri împrumutate necesare pentru întreținerea trupelor sovietice reflectă eforturile financiare pentru îndeplinirea Convenției de Armistițiu. Într-un raport al Biroului Armistițiu, din 13 iulie 1946, adresat Comisiei Aliate de Control Satu Mare²⁶ se consemna refuzul unei unități sovietice din Păulești de a elibera o dovadă de primire pentru lemnele de foc solicitate. Aspecte ale comportamentului trupelor sovietice sunt menționate și într-un proces verbal din 28 mai 1946, încheiat de către Primăria localității Negrești-Oaș privind distrugerile cauzate prin pășunat pe o suprafață de 64 iugăre de fâneată și de pe un teren având semănături cu cânepă și cartofi.²⁷ Într-o adresă înaintată de către Ministerul Afacerilor Interne către Prefectura Județului Satu Mare se solicita completarea unui tabel care trebuia să cuprindă cheltuielile efectuate de către Prefectură, în perioada septembrie 1944—31 martie 1946, cu trimiterea în U.R.S.S. a bunurilor și animalelor deținute de către stat.²⁸ Situațiile colectărilor și predărilor²⁹ defalcate pe cele patru trimestre ale anului, situația dosarelor judecate privind așa-numiții „sabotori” ai Convenției, fișele cuprinzând valoarea proprietăților agricole și ale clădirilor aparținând locuitorilor de origine germană, refugiați, constituie mărturii de interes istoric în ceea ce privește aplicarea articolelor din Convenția de Armistițiu, în județul Satu Mare.

În situația politică existentă, în sfera organelor administrative și militare, aplicarea Convenției de Armistițiu era receptată ca o cerință internațională de îndeplinit. Situația internațională a României, remarcă istoricul Ioan Scurtu „fusesse reglementată prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944 care stabilea, în fapt, un regim de ocupație sovietică”.³⁰

Prin cercetarea și reliefaarea unor elemente documentare s-a urmărit cunoașterea aplicării Convenției de Armistițiu în județul Satu Mare pe temeiul documentelor aflate în fondul arhivistic Prefectura Județului Satu Mare, seria Armistițiu. Conținutul inedit al genurilor de acte

²³ Idem, dos. nr. 39/1946, f. 115.

²⁴ Idem, dos. nr. 11/1946, f. 21.

²⁵ Idem, dos. nr. 1/1948, f. 44.

²⁶ Idem, dos. nr. 14/1946, f. 88.

²⁷ Idem, dos. nr. 29/1946, f. 17.

²⁸ Idem, dos. nr. 19/1946, f. 134.

²⁹ Idem, dos. nr. 4/1947, f. 40.

³⁰ * * * *România, Viața politică în documente, 1945*, coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1944, p. 29.

